

JIRÍ JELINEK

AKTUÁLNÍ OTÁZKY ADHEZNÍHO ŘÍZENÍ

I. ÚVODEM

Nauka i praxe trestního práva věnuje v poslední době postavení poškozeného v trestním řízení i rozhodování soudů o náhradě škody způsobené trestným činem soustavnou a soustředěnou pozornost. Svědčí o tom jak publikace monografií,¹⁾ časopiseckých článků,²⁾ bohatá judikatura,³⁾ tak i zhodnocení praxe soudů při rozhodování o náhradě škody v trestním řízení.⁴⁾

Všestranný zájem věnovaný těmto otázkám je pochopitelný, neboť se jedná o problematiku mimořádné závažnosti.

Rozhodnutí soudu v adhezním řízení má význam jednak hospodářský a jednak právněpolitický.

Rozhodnutí soudu o povinnosti obviněného hradit škodu způsobenou trestným činem má předně význam reparační, neboť zajišťuje návratnost hodnot, které unikly z majetkové sféry poškozeného. Pokud je o náhradě škody rozhodováno již v trestním řízení, nemusí poškozený uplatňovat nárok v občanském soudním řízení, případně v jiném příslušném řízení a eventuálně i nést náklady spojené s uplatněním svého nároku. V občanském soudním řízení má navíc poškozený — žalobce povinnost

¹⁾ Například Císařová, D.—Čížková, J.: Poškozený v čs. trestním řízení, AUC Iuridica Monographia, XXXVII, 1982, s. 85. Látal, J.: Poškozený v čs. trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení, příručky ministerstva spravedlnosti ČSR, svazek 44, Praha 1984, s. 245.

²⁾ Například Bárta, B.: Přezkumná povinnost při rozhodování o odvolání poškozeného v adhezním řízení, Socialistická zákonnost, 30, 1982, č. 2, s. 77—82; Látal, J.: K postavení poškozeného a k rozhodování o náhradě škody, Socialistická zákonnost, 30, č. 2, 1982, s. 65—76; Látal, J.: Několik poznámek k pojmům „škoda způsobená trestným činem“ ve smyslu § 43 odst. 2 tr. řádu a „poškozený“ ve smyslu § 43 tr. řádu, Socialistická zákonnost, 33, 1985, č. 2, s. 77—88; Hrachovec, P.: Náhrada škody při úplatkářství, Socialistická zákonnost, 30, 1982, s. 420.

³⁾ Srovnej například rozhodnutí publikovaná ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek č. 35, 60, 61, 62/1981, č. 17/1982, č. 1, 7, 28, 30, 31, 53/1983, č. 32/1984 Sb. rozh. tr.

⁴⁾ Například usnesení pléna Nejvyššího soudu ČSR o zhodnocení praxe soudů při rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení (Pls 2/79) a kontrolní průzkum o plnění tohoto usnesení (Tpj 106/81).

tvrzení a povinnost důkazní. Naproti tomu v trestním řízení zaručují základní zásady trestního řízení, zejména zásada objektivní pravdy, zásada oficiality a zásada vyhledávací, že povaha a výše škody budou zjišťovány orgány činnými v trestním řízení z úřední povinnosti. Rozhodnutí o nároku poškozeného na náhradu škody je předmětem trestního řízení.

Pro poškozeného je rozhodnutí o náhradě škody judikované v adhezním řízení výhodnější také z časového hlediska. V občanskoprávním, resp. jiném příslušném řízení by totiž bylo možné rozhodnout o náhradě škody až po skončení trestního řízení.

Nelze také pominout okolnost, že pokud poškozeným z trestného činu je socialistická organizace, přispívá rozhodnutí v adhezním řízení k ochraně majetku v socialistickém vlastnictví.

Rozhodnutí v adhezním řízení má dále význam preventivní — je právním prostředkem k předcházení škodám. Současně také významně přispívá k formování právního vědomí občanů. Smyslem úpravy adhezního řízení je mimo jiné vytvořit ve vědomí poškozených pocit jistoty a důvěry v zákonné rozhodnutí, právní řád a státní orgány, které tento řád uskutečňují.

Z uvedeného je zřejmé, že otázky adhezního řízení jsou závažné a zásadní a vyžadují všestranné pozornosti. Z komplexu otázek souvisejících s postavením poškozeného a rozhodováním soudu o náhradě škody v adhezním řízení jsou předmětem pozornosti ty, o kterých je žádoucí uvažovat v souvislosti s připravovanou novelizací trestního práva procesního a zároveň ty, o nichž nejsou vyslovovány jednotné názory v nauce i praxi trestního práva procesního.

Podle povahy věci jsem další část rozdělil do dvou oddílů:

Účast poškozeného v adhezním řízení

Uplatnění nároku na náhradu škody v adhezním řízení

II. ÚČAST POŠKOZENÉHO V ADHEZNÍM ŘÍZENÍ

1. Z hlediska uspokojení poškozeného i splnění účelu adhezního řízení je žádoucí, aby ten, komu byla trestným činem (přechinem) způsobena majetková škoda, mohl vystupovat jako subjekt adhezního řízení ve věcech, kde dochází k náhradě škody, v co nejširším počtu případů.

Podle současné právní úpravy adhezního řízení se poškozený může zúčastnit řízení před každým soudem s výjimkou stanného řízení. Může se zúčastnit, respektive uplatnit svůj nárok na náhradu škody způsobené trestným činem také v řízení o trestných činech náležejících do příslušnosti krajského soudu (vyššího vojenského soudu) jako soudu prvního stupně.

V tomto případě však krajský soud rozhodne o účasti poškozeného podle povahy projednávané věci (§ 44 odst. 2 věta druhá tr. řádu). Z uvedeného vyplývá, že poškozený, který uplatnil nárok na náhradu škody v řízení o trestném činu, o kterém v prvním stupni rozhoduje krajský soud, je oproti poškozenému — subjektu adhezního řízení u okresního soudu — ve zřejmé, avšak neodůvodněné nevýhodě, neboť může v trestním řízení vystupovat pouze tehdy, pokud o jeho účasti krajský soud kladně rozhodne. Tato procesní nevyváženost postavení poškozeného nutí k úvaze, zda ustanovení § 44 odst. 2 věta druhá tr. řádu odpovídá smyslu a cíli adhezního řízení — to jest úspornému a pro poškozeného i urychlenému přisouzení nároku na náhradu škody, nebo zda není žádoucí legislativní úprava rozšiřující účast poškozeného v řízení před krajským soudem rozhodujícím v prvním stupni.

Oprávnění krajského soudu rozhodovat záporně o účasti poškozeného je vykládáno tak, že krajský soud může nepřipustit poškozeného jen z důležitého důvodu, například je-li to nutné v zájmu ochrany státního tajemství nebo vyžaduje-li to zvláštní zájem na urychleném vyřízení věci anebo jde-li o závažnou trestní věc celostátního významu projednávanou před širší veřejností, kde otázka náhrady škody se jeví jako podružná (srov. č. II/1962 Sb. rozh. tr.).

Důvody bránící účasti poškozeného jsou dále shledávány v okolnosti, že poškozeným je zahraniční fyzická nebo právnická osoba. Argumentuje se tím, že případná účast poškozeného by mohla nepříznivě ovlivnit rychlost rozhodování v trestní věci, zejména při obtížném a zdlouhavém doručování písemností do ciziny.⁵⁾ Citovaný důvod však nelze uznat za přesvědčivý, neboť přehlíží okolnost, že v řízení před okresním soudem může zahraniční subjekt vystupovat jako poškozený bez omezení, i když mohou nastat při doručování písemností stejné komplikace jako v řízení před krajským soudem.

Praxe za důležitý důvod bránící účasti poškozeného v řízení před krajským soudem považuje také rychlost a hospodárnost trestního řízení. Tak v materiálu Nejvyššího soudu ČSR Tpj. 116/85 se uvádí, že „krajské soudy nedostatečně využívají ustanovení § 44 odst. 2 tr. řádu o možnosti nepřipustit poškozené zejména ve věcech, v nichž rozhodování o nárocích většího počtu poškozených, zvláště z řad jednotlivých občanů, je zjevně na úkor rychlosti a hospodárnosti trestního řízení“.⁶⁾ Takový názor však opomíjí skutečnost, že v řízení před okresním soudem není účast poško-

⁵⁾ Látal, J.: K postavení poškozeného v trestním řízení a k rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení, *Socialistická zákonnost*, 30, č. 2, 1982, s. 75.

⁶⁾ Zpráva o výsledcích průzkumu a zhodnocení práce soudů při rozhodování o trestných o činech proti majetku v socialistickém vlastnictvím podle třetího oddílu druhé hlavy zvláštní části trestního zákona a odpovídajících přečinech — Nejvyšší soud ČSR Tpj 116/85.

zeného omezena, a tedy v adhezním řízení může být rozhodováno o nárocích libovolného počtu poškozených. V konkrétním případě může jejich účast nepříznivě ovlivnit rychlost a hospodárnost řízení před okresním soudem stejně jako větší počet poškozených, o jejichž nárocích se rozhoduje v řízení před krajským soudem.

Z dikce § 44 odst. 2 věta druhá trestního řádu vyplývá, že krajský soud musí vždy o účasti poškozeného v řízení před soudem rozhodnout, ať kladně nebo záporně. Nemá proto oporu v zákoně praxe, podle níž krajský soud rozhodne záporně o účasti poškozeného v řízení, ale ze spisu bývá zřejmé, že přesto se poškozený řízení účastnil a že o nároku bylo rozhodnuto, zpravidla odkazem podle § 229 odst. 1 tr. řádu. V rozporu s trestním řádem je i opomenutí soudu rozhodovat vůbec o účasti poškozeného, případně rozhodnutí soudu, který připustil účast pouze některým poškozeným v řízení, ale ve výroku rozsudku rozhodl ohledně všech poškozených. Pokud oprávnění poškozeného uplatňuje několik subjektů, je nutné, aby krajský soud rozhodl podle povahy věci o účasti všech poškozených. Praxe zná případy, že krajský soud rozhodne kladně pouze o účasti některého z poškozených. Pak je ovšem tímto vlastním rozhodnutím vázán. Vzniká však otázka, zda je možný takový postup v případech, kdy obžalovaní budou solidárně odpovídat různým poškozeným. Může krajský soud rozhodnout kladně pouze o účasti jednoho poškozeného? Domnívám se, že s ohledem na povahu věci by měl v takovém případě připustit všechny poškozené anebo naopak všechny poškozené nepřipustit k účasti v trestním řízení.

Otázku vázanosti krajského soudu vlastním rozhodnutím o účasti poškozeného v trestním řízení řešil Nejvyšší soud ČSR v trestní věci vedené pod spisovou značkou 1 To 10/86. V posuzované věci byli dva obžalovaní stíháni za trestný čin rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví podle § 132 odst. 1 písm. c), odst. 2 písm. b), c) tr. zák. a trestný čin porušování autorského práva podle § 152 tr. zák. Návrh na náhradu škody uplatnil jednak prokurátor v obžalobě a jednak poškozený. Krajský soud v Praze jednající jako soud prvního stupně rozhodl kladně o účasti poškozeného. Oba obžalovaní uznal vinnými žalovanými trestnými činy a o uplatněném nároku na náhradu škody rozhodl tak, že část uplatněného nároku na náhradu škody přiznal poškozenému a o části rozhodl podle § 229 odst. 2 tr. řádu. Rozsudek soudu prvního stupně byl v odvolacím řízení zrušen v celém rozsahu a krajskému soudu bylo uloženo doplnit v určitém směru skutkový stav a poté o věci znovu rozhodnout. Krajský soud v Praze po zahájení hlavního líčení usnesením podle § 44 odst. 2 věta druhá tr. řádu se zřetelem na ustanovení § 206 odst. 3 tr. řádu nepřipustil poškozeného k trestnímu řízení. Ve věci rozhodl tak, že uznal obžalované vinnými zažalovanými trestnými činy. Tento rozsudek byl

napaden odvoláním prokurátora a obou obžalovaných. Ve věci znovu jednal Nejvyšší soud ČSR, který vyslovil názor, že krajský soud pochybil v řízení, které předcházelo napadenému rozsudku tím, že nepřipustil poškozeného k trestnímu řízení. V odůvodnění svého rozhodnutí Nejvyšší soud uvedl, že krajský soud rozhodující o účasti poškozeného podle § 44 odst. 2 tr. řádu je svým rozhodnutím v témže řízení vázán. Nemůže tedy po vrácení věci odvolacím soudem k novému projednání a rozhodnutí své dřívější rozhodnutí o připuštění poškozeného změnit tak, že se poškozený k trestnímu řízení nepřipouští. V posuzovaném případě se jednalo o totéž řízení, krajský soud jednal na podkladě téže obžaloby. Za této situace nemohl proto postupovat tak, že nepřipustil poškozeného k trestnímu řízení, ale správně měl o povinnosti obviněných nahradit škodu rozhodnout, pokud byly splněny ostatní podmínky pro rozhodnutí o náhradě škody. O jiný případ by se však jednalo tehdy, kdyby po zrušení rozsudku byla věc vrácena prokurátorovi k došetření a ve věci byla podána nová obžaloba, protože pak by bylo možné zvolit podle povahy věci postup podle § 44 odst. 2 věta druhá tr. řádu. Nejvyšší soud ČSR proto v této věci napravil pochybení krajského soudu tím, že sám rozhodl o uplatněném nároku na náhradu škody.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR považují za správné. V odůvodnění bych však zdůraznil, že právní názor vyslovený Nejvyšším soudem platí jediné v případě, že se nezměnily podmínky, za kterých krajský soud rozhodoval o účasti poškozeného v prvním hlavním líčení. Důvody, které soud vedly na počátku hlavního líčení k rozhodnutí o účasti poškozeného, se mohou v průběhu soudního řízení měnit. Pokud odvolací soud ruší rozhodnutí soudu prvního stupně v celém rozsahu a přikazuje věc soudu prvního stupně k novému projednání a rozhodnutí, jako tomu bylo v posuzovaném případě, a vyšly najevo okolnosti, které praxe považuje za důvod nepřipuštění poškozeného, není vyloučeno, aby krajský soud na tuto změnu reagoval tím, že rozhodne záporně o účasti poškozeného. Tak tomu v posuzovaném případě nebylo, protože ke změně uvedených podmínek nedošlo, a proto Nejvyšší soud ČSR vyslovil, že krajský soud postupoval nesprávně, pokud poškozeného v novém hlavním líčení nepřipustil.

V praxi se může vyskytnout ještě poněkud jiný případ. Poškozený uplatní nárok na náhradu škody v přípravném řízení. Krajský soud jako soud prvoinstanční poškozeného nepřipustí k hlavnímu líčení. Odvolací soud zruší rozhodnutí soudu prvního stupně a vrátí věc k novému projednání a rozhodnutí. Pokud mezitím odpadnou důvody, pro které poškozený nebyl připuštěn s nárokem na náhradu škody, není podle mého názoru vyloučeno, aby krajský soud změnil původní rozhodnutí o nepřipuštění poškozeného a poškozenému účast v trestním řízení umožnil. Takový po-

stup je možný pouze tehdy, pokud se bude konat celé hlavní líčení znovu.

Množství skutkových situací a různost jejich posouzení mne však vedou k závěru, že platná právní úprava je zbytečně komplikovaná.

2. K otázce účasti poškozeného v řízení před krajským soudem, rozhodujícím v prvním stupni, se v praxi vyskytl názor, že i při aplikaci § 44 odst. 2 věta druhá trestního řádu se může v řízení před krajským soudem o náhradě škody rozhodovat, ale nikoliv na základě přihlášky škody poškozeného, ale na podkladě návrhu prokurátora podle § 43 odst. 3 tr. řádu. Toto stanovisko je odůvodňováno rozdílným charakterem návrhu prokurátora podle § 43 odst. 2 tr. řádu. Uvádí se, že prokurátor činí návrh na náhradu škody v trestním řízení svým jménem bez ohledu na iniciativu poškozeného. Prokurátor není ani zmocněncem ani zástupcem poškozeného. Jeho návrh nemění nic na postavení poškozeného; návrh prokurátora podle § 43 odst. 3 tr. řádu je nezávislým na přihlášce škody uplatněné poškozeným. Soud rozhodující v adhezním řízení tedy rozhoduje na základě dvou nezávislých návrhů. Tato vzájemná nezávislost se promítá i do možnosti dispozice s uplatněným nárokem na náhradu škody. Platí, že každý může disponovat pouze tím nárokem, který uplatnil. Z toho se dovozuje, že pokud se v ustanovení § 44 odst. 2 věta druhá hovoří o účasti poškozeného, není tím dotčena možnost prokurátora učinit návrh podle § 43 odst. 3 tr. řádu a soud může k tomuto návrhu o náhradě škody rozhodovat.

Domnívám se, že uvedený výklad není správný. Prokurátor je nepochybně nezávislým subjektem trestního řízení, jehož návrh na náhradu škody není závislý na návrhu poškozeného. Řešení nastíněné otázky je však třeba hledat mimo oblast vzájemného vztahu návrhu prokurátora a přihlášky poškozeného. Je tomu tak proto, že je třeba vycházet z věcných důvodů, pro které nemůže být v daném případě rozhodováno o náhradě škody, a tedy nikoliv z formálního hlediska — vzájemné nezávislosti návrhu poškozeného podle § 43 odst. 2 tr. řádu a návrhu prokurátora podle § 43 odst. 3 tr. řádu.

Citovaný názor o možnosti rozhodování v adhezním řízení na základě návrhu prokurátora nejprve konfrontuji s legislativní koncepcí v platném trestním řádu. Je zřejmé, že zákonodárce neusiloval o to, aby prokurátor měl v trestním řízení privilegované postavení, pokud jde o možnost uplatnění nároku na náhradu škody a dispozici s uplatněným nárokem. Privilegované postavení je v tomto směru přiznáno spíše poškozenému. Smyslem ustanovení § 43 odst. 3 tr. řádu je, aby v případě, kdy je ohrožen zájem na ochraně majetku v socialistickém vlastnictví nebo kdy je ohrožen zájem některé jiné oprávněné osoby, zejména tam, kde oprávněná osoba nárok neuplatní, měl prokurátor možnost uplatnit svoji přihlášku

škody. Mám za to, že stanovením možnosti prokurátora uplatnit nárok na náhradu škody nesledoval zákonodárce zkrácení práva poškozeného. Aplikace ustanovení § 43 odst. 3 tr. řádu dopadá zejména na případy, kdy poškozený, resp. jiná oprávněná osoba nárok na náhradu škody neuplatňuje, nikoliv na případy opačné, kdy naopak poškozený usiluje o uplatnění pohledávky v trestním řízení, ale je z této možnosti soudem vyloučen.

Pokud by však bylo přijato za správné stanovisko, že prokurátor nárok na náhradu škody uplatnit může a bude se tedy o tomto návrhu rozhodovat, pak zde chybí důvody odmítnutí poškozeného, resp. jiné oprávněné osoby, což tedy opět svědčí pro závěr, že smyslem ustanovení § 44 odst. 2 věta druhá tr. řádu je, aby v určitých případech nebylo o náhradě škody v trestním řízení rozhodováno vůbec, ať již návrh učiní poškozený, prokurátor, nebo kterákoliv jiná oprávněná osoba.

Je však třeba připustit, že v trestním řádu chybí přesnější výslovná úprava pro postavení prokurátora při podávání návrhu na náhradu škody v trestním řízení a při dispozici s uplatněným návrhem.

3. Z toho, co bylo uvedeno, tedy vyplývá závěr, že de lege lata je postavení poškozeného, subjektu adhezního řízení, v řízení před soudem prvního stupně diferencováno. Domnívám se, že takové odlišné postavení poškozeného není žádoucí, a to z několika důvodů.

Současná právní úprava fakticky znevýhodňuje poškozeného v řízení o nejzávažnějších trestných činech. Pokud krajský soud rozhodne záporně o účasti poškozeného, nebrání sice takové rozhodnutí uplatnění nároku na náhradu škody, způsobené trestným činem v řízení ve věcech občansko-právních nebo v řízení před jiným příslušným orgánem, ale záporné rozhodnutí krajského soudu jednak časově oddaluje uspokojení poškozeného a jednak jej nutí nést náklady, spojené s případným uplatněním svého nároku v jiném řízení. Uvedené případy přitom nejsou v praxi ojedinělé. Krajský soud je totiž povinen rozhodnout o účasti poškozeného nejen v těch případech, kdy je příslušný pro všechny trestné činy, ale také tehdy, pokud koná společné řízení proto, že je příslušný konat řízení o některém ze stíhaných trestných činů. Praxe totiž aplikuje ustanovení § 44 odst. 2 věta druhá trestního řádu tak, že uvedené ustanovení se nevztahuje výlučně na trestné činy uvedené v § 17 odst. 1 tr. řádu, ale na všechny trestné činy, o nichž se koná společné řízení.⁷⁾ Přitom však krajský soud může být příslušný pouze ohledně jednoho z trestných činů a ohledně ostatních by konal řízení v prvním stupni okresní soud, u kterého může poškozený uplatnit nárok na náhradu škody bez omezení. Navíc právní úprava příslušnosti krajského soudu jako soudu prvního

⁷⁾ Láta, J.: Poškozený v čs. trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení, příručky ministerstva spravedlnosti ČSR, svazek 44, Praha 1984, s. 34.

stupně dovoluje rozhodovat o účasti poškozeného u řady trestných činů, například v řízení o trestném činu rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví podle § 132 odst. 3, odst. 4, obecného ohrožení podle § 179 odst. 2, odst. 3, vraždy podle § 219, ublížení na zdraví podle § 222 odst. 2, loupeže podle § 234 odst. 2, odst. 3 trestního zákona. V řízení o těchto trestných činech může být uplatnění nároku poškozeného na náhradu škody a rozhodování v adhezním řízení vysoce aktuální otázkou. Již z tohoto důvodu je zřejmé, že současná právní úprava, omezující účast poškozeného v řízení před krajským soudem, jednajícím jako soud prvního stupně a zejména pak soudní praxe není zcela v souladu se smyslem a cílem adhezního řízení.

Proti současné právní úpravě účasti poškozeného v řízení před krajským soudem rozhodujícím v prvním stupni je dále vznášena námitka poukazující na okolnost, že rozhodnutí krajského soudu, kterým vyloučil poškozeného z účasti na trestním řízení, není možné přezkoumat žádným opravným prostředkem. Je tomu tak proto, že krajský soud rozhodne o účasti poškozeného podle ustanovení § 44 odst. 2 věta druhá tr. řádu usnesením, které vydá zpravidla v hlavním líčení (§ 206 odst. 4 tr. řádu), které poznamená v protokole o hlavním líčení a které zpravidla ani není třeba vyhotovovat (§ 136 odst. 2 tr. řádu). Proti tomuto usnesení není přípustný žádný opravný prostředek — stížnost. Jestliže krajský soud rozhodne, že poškozený nemůže uplatňovat nárok na náhradu škody, znamená to, že poškozený již nemůže vystupovat v trestním řízení jako strana a nemůže vykonávat žádná procesní práva (§ 43 odst. 1 tr. řádu). Poškozený tedy nemůže brojit proti důsledkům záporného rozhodnutí ani odvoláním a odvolací soud nemůže přezkoumat správnost uvedeného rozhodnutí krajského soudu. Rozhodnutí krajského soudu je konečné a nelze je ani změnit v průběhu hlavního líčení.

V této souvislosti bývá kladena otázka, zda usnesení krajského soudu, který rozhodl, že poškozený již nemůže vystupovat jako strana v trestním řízení před tímto soudem, není možné změnit mimořádným opravným prostředkem — stížností pro porušení zákona. Odpověď na položenou otázku vyžaduje zjištění, zda usnesení krajského soudu, učiněné podle § 206 odst. 4 tr. řádu, nabývá právní moci či nikoliv, protože základním předpokladem pro podání tohoto mimořádného opravného prostředku je právní moc rozhodnutí (§ 266 odst. 1 tr. řádu).

Na otázku, za jakých podmínek nabývá usnesení právní moci, podrobně poukazuje Jestřáb právě v souvislosti s podáním mimořádného opravného prostředku.⁸⁾ Uvádí, že použití stížnosti pro porušení zákona má své místo

⁸⁾ Jestřáb, M.: Stížnost pro porušení zákona v československém trestním řízení, AUC Iuridica, 1981, č. 2, s. 115—173.

při zabezpečování souladu rozhodnutí s objektivní pravdou nejen u konečných rozhodnutí, jimiž jsou řešeny otázky hmotného práva, nýbrž i u rozhodnutí majících procesní charakter, u nichž se právní moc projevuje v jejím formálním momentu. Takovým usnesením je například usnesení o vrácení věci prokurátorovi k došetření. Pravomocná rozhodnutí procesní povahy je však třeba lišit od rozhodnutí, která v právní moc vůbec nevcházejí, a to ani z hlediska materiální stránky, protože žádný materiálně právní vztah neřeší, ani z hlediska stránky formální, protože nejsou ani změnitelná. Jde obvykle o rozhodnutí, jimiž se upravuje průběh řízení a která lze při změně podmínek rovněž změnit. Jako příklad uvádí usnesení podle § 211 odst. 1 tr. řádu o přečtení protokolu o výslechu svědka, které lze změnit a vyslechnout svědka přímo v hlavním líčení, ukáže-li se to vzhledem k dalšímu vývoji dokazování nutným. Taková rozhodnutí, uzavírá Jestřáb, nejsou tedy pravomocná, a to ani z hlediska formální stránky právní moci, a nejsou tedy v důsledku toho sama o sobě napadnutelná stížností pro porušení zákona.⁹⁾

Je však rozhodnutí podle § 44 odst. 2 tr. řádu ryze procesním rozhodnutím, kterým je soud vázán do doby, než rozhodne jinak? Domnívám se, že nikoliv. Svoji povahou se těmto procesním rozhodnutím pouze přibližuje: neupravuje žádný materiální právní vztah, nenabývá právní moci. Na druhé straně však rozhodnutí o účasti poškozeného (ať kladné nebo záporné) učiněné podle § 44 odst. 2 tr. řádu (§ 206 odst. 4 tr. řádu) nelze v průběhu jednoho hlavního líčení změnit, kdežto procesní rozhodnutí změnit lze.

K názorům opačným, jež tuto možnost připouštějí, uvádím: Pokud by bylo možné rozhodnutí o účasti poškozeného v řízení před krajským soudem, jednajícím jako soud prvního stupně, změnit, potom mohou nastat dvě procesní situace: jednak krajský soud rozhodl o účasti poškozeného záporně a později v témže hlavním líčení rozhodnutí změnil v tom, že poškozeného připustil s jeho nárokem na náhradu škody, a jednak případ opačný, kdy krajský soud rozhodl kladně, ale později (v témže hlavním líčení) shledal důvody, pro které by se poškozený neměl účastnit trestního řízení. V prvním případě by změna rozhodnutí soudu v průběhu hlavního líčení neumožnila poškozenému reálné uplatnění nároku na náhradu škody, protože poškozený by nemohl uplatnit nárok do krajní časové hranice, do které může učinit přihlášku škody — do zahájení dokazování (§ 43 odst. 2, § 206 odst. 2 tr. řádu). Poškozený by se tedy mohl účastnit trestního řízení, ale disponoval by pouze procesními právy bez možnosti uplatnit nárok na náhradu škody. Již z toho je zřejmé, že taková právní úprava by činila účast poškozeného jen formální. V případě opačném

⁹⁾ Jestřáb, M.: op. cit. v poznámce 8, s. 127.

(o účasti poškozeného krajský soud rozhodl nejprve kladně, později záporně) chybějí argumenty, které by tento postup, výrazně znevýhodňující poškozeného, umožňovaly. Nesprávnost tohoto postupu je zvláště výrazná ve srovnání s postavením poškozeného v řízení před okresním soudem, kde se poškozený může účastnit bez omezení a nelze ho z řízení vyloučit. Poškozený v řízení před krajským soudem je znevýhodněn již tím, že o jeho případné účasti v řízení před soudem musí být kladně rozhodnuto. Není tedy žádoucí jeho postavení ještě neodůvodněně zhoršovat připuštěním možnosti, že by poškozený byl v průběhu hlavního líčení vyloučen z možnosti uplatnit svůj návrh na náhradu škody. Trestní řád takový postup výslovně nestanoví a nelze jej dovodit podle mého názoru ani výkladem.

Z předchozího výkladu tedy shrnuji. De lege lata platí, že rozhodnutí krajského soudu o tom, že poškozený se nemůže účastnit řízení před soudem (§ 206 odst. 4 tr. řádu), není možné napadnout ani řádným opravným prostředkem, ani mimořádným opravným prostředkem a nelze je ani změnit v průběhu hlavního líčení. Jestliže soud rozhodne záporně o účasti poškozeného v prvoinstančním řízení před krajským soudem, není možné, aby návrh na náhradu škody uplatnila jiná osoba, například prokurátor. Tato okolnost ovšem znamená spolu s oprávněním soudu nepřipustit účast poškozeného, že soud vylučuje možnost, aby o oprávněných zájmech poškozeného bylo rozhodováno. To vše za okolnosti, že poškozený se k této otázce nemůže ani vyjádřit, ale je rozhodnutím soudu zcela vázán. Taková úprava není žádoucí, neboť chybí aspoň analogické postavení poškozeného s postavením účastníka řízení, jak je vymezuje občanský soudní řád. Tyto okolnosti je třeba mít na zřeteli při odpovědi na otázku, zda současná právní úprava je v souladu se smyslem a cílem adhezního řízení i ochranou práv poškozeného a možností jejich plného využití v trestním řízení, nebo zda je na místě úprava jiná.

4. Jedním z návrhů, které k této otázce byly předloženy, je požadavek, aby poškozený měl proti rozhodnutí krajského soudu o tom, že poškozený se nemůže účastnit trestního řízení, právo stížnosti. Proti tomu však lze důvodně namítat, že taková úprava by se nepříznivě odrazila na rychlosti řízení. Stížnost, pokud by měla mít praktický dopad, by musela mít odkladný účinek; to znamená, že řízení by se prodloužilo o dobu potřebnou k rozhodnutí odvolacího soudu pouze o této procesní otázce. Poškozený by navíc musel podat stížnost ihned po jejím vyhlášení soudem, aby se trvale nezbavil možnosti uplatnit nárok na náhradu škody do zahájení dokazování. Jiná úprava by byla nutně formální, protože pokud by mělo být ve věci dále jednáno bez ohledu na podanou stížnost poškozeného, nemohl by poškozený uplatnit v pozdějším stadiu řízení, tedy po zahájení

dokazování, nárok na náhradu škody, i kdyby odvolací soud rozhodl, že poškozený se může řízení před krajským soudem účastnit. Rozhodnutí odvolacího soudu by se týkalo pouze možnosti poškozeného uplatnit práva uvedená v ustanovení § 43 odst. 1 tr. řádu.

Jiným řešením nastíněné otázky je názor vycházející z poznání, že by skutečně bylo žádoucí změnit současnou právní úpravu účasti poškozeného v řízení před krajským soudem, jednajícím jako soud prvního stupně. Tendence možných změn by však neměla směřovat k oprávnění poškozeného podat stížnost proti rozhodnutí krajského soudu podle § 206 odst. 4 tr. řádu s ohledem na možné komplikace, které by tím v řízení vznikly. Pro daný případ se pokládá za vhodné aplikovat ustanovení § 44 odst. 2 věta druhá trestního řádu v užším rozsahu než dosud. To znamená, že krajský soud v řízení o trestných činech náležejících do jeho příslušnosti (§ 17 odst. 1 tr. řádu) by mohl rozhodnout o účasti poškozeného podle povahy projednávané věci pouze v řízení o trestných činech podle první hlavy zvláštní části trestního zákona a podle zákona na ochranu míru. Citované ustanovení by se uplatnilo i v těch případech, pokud by krajský soud konal společné řízení (§ 21 odst. 1 tr. řádu). V ostatních případech, kdy krajský soud jedná jako soud prvního stupně, by byla účast poškozeného možná bez omezení. Taková právní úprava by umožnila poškozenému využívat svých práv v širším rozsahu než dosud. Navíc navrhovaná právní úprava by řešila neodůvodněně rozdílné procesní postavení poškozeného v řízení před okresním soudem a krajským soudem, jednajícím jako soud prvního stupně. Poškozený by v řízení o závažných trestných činech, u kterých je rychlá návratnost hodnot, které unikly z majetkové sféry poškozeného zvláště aktuální, nebyl znevýhodněn jako dosud. Ve svých důsledcích by tedy případná změna trestního řádu přispěla i ke zvýšení účinnosti trestního řízení.

Domnívám se, že k řešení nastíněné sporné otázky je možné přistoupit ještě z jiného hlediska. Jak již bylo shora uvedeno, důvody, pro které krajský soud může rozhodnout o nepřipuštění poškozeného, se mohou obdobně vyskytnout i v řízení před okresním soudem. Tento soud však nemá procesní prostředky, kterými by případně účast poškozeného vyloučil. Za této situace se nabízí otázka, zda by nebylo vhodnější omezit účast poškozeného v adhezním řízení obecným ustanovením, které by aplikoval soud prvního stupně, ať okresní soud, nebo krajský soud, než taxativním výpočtem trestných činů, u kterých nepřipuštění poškozeného přichází v úvahu. Navrhované ustanovení by umožňovalo soudu prvního stupně v případech zvláštního zřetele hodných nepřipustit poškozeného do trestního řízení. Splnění zákonné podmínky, že tak lze učinit v případech zvláštního zřetele hodných, by v každém konkrétním případě muselo být odůvodněno vzhledem ke všem okolnostem posuzované věci. Kritéria

závažnosti případu by bylo možné vyložit judikaturou ať pozitivně (poškozeným je zahraniční fyzická nebo právnická osoba, došlo by k ohrožení státního tajemství a podobně), nebo negativně (důvodem nepřipuštění nemůže být povaha a rozsah uplatněných nároků ani spoluzavinění poškozeného atd.).

Ve prospěch navrhované úpravy lze argumentovat zejména tím, že taxativní výpočet trestných činů, u kterých nepřipuštění poškozeného by bylo funkční, může postihnout případy, kdy trestní soud může bez obtíží rozhodnout o náhradě škody, a naopak uvedené řešení by bylo východiskem jak pro okresní soud, tak pro krajský soud, pokud jednají jako soudy prvního stupně. Doplnění právní úpravy adhezního řízení by ve svých důsledcích přiblížilo adhezní řízení právní úpravě v občanském soudním řízení. Zatímco v občanském soudním řízení je řízení zahájeno dnem, kdy soudu došel návrh na jeho zahájení (§ 82 o. s. ř.), v adhezním řízení závisí — de lege lata — účast poškozeného v řízení před krajským soudem jako soudem prvního stupně mnohdy na povrchním úsudku soudu, kdy reálná kritéria nepřipuštění poškozeného jsou založena na obavě rozhodnout o náhradě škody v adhezním řízení. Ze všech těchto důvodů se domnívám, že by bylo žádoucí zvážit námět na úpravu postavení poškozeného v trestním řízení při chystané novelizaci trestního řádu.

III. K NĚKTERÝM OTÁZKÁM UPLATNĚNÍ NÁROKU NA NÁHRADU ŠKODY V TRESTNÍM ŘÍZENÍ

1. Podmínkou rozhodnutí soudu o náhradě škody v adhezním řízení je včasné uplatnění nároku poškozeného proti určité osobě. Bez návrhu nemůže soud v trestním řízení rozhodnout o náhradě škody, neboť soud nikdy o této otázce nerozhoduje z úřední povinnosti.⁴⁰⁾ Jedná se tedy o výjimku ze zásady oficiality v tom smyslu, že podmínkou postupu soudu je návrh příslušného subjektu. Nárok poškozeného, případně dalších oprávněných osob, musí být uplatněn včas a řádně.

Včasným uplatněním nároku poškozeného se rozumí, že přihlášku škody může poškozený uplatnit již od samého počátku trestního řízení, tedy případně ještě dříve, než bylo zahájeno trestní stíhání, to znamená i při prvním procesním úkonu, který tvoří součást trestního řízení, to jest při trestním oznámení podle § 59 tr. řádu. Z toho vyplývá, že poškozený může uplatnit svůj nárok ještě dříve, než je trestní stíhání zahájeno, resp. může nárok uplatnit i v trestním řízení vedeném proti dosud neznámému pa-

⁴⁰⁾ Látal, J.: op. cit. v poznámce 5, s. 72.

chateli. Podmínkou pro rozhodnutí soudu v adhezním řízení však je — jak bylo shora řečeno — uplatnění nároku proti určité osobě.

Návrh na prisouzení náhrady škody je třeba uplatnit nejpozději do zahájení dokazování v hlavním líčení (§ 43 odst. 2 tr. řádu). Při pozdějším uplatnění nároku rozhodne soud usnesením podle analogie § 206 odst. 4 tr. řádu, že poškozený nemůže uplatňovat nárok na náhradu škody. Toto rozhodnutí nemění nic na postavení poškozeného podle § 43 odst. 1 tr. řádu. Proti tomuto usnesení není stížnost přípustná. Stejně soud postupuje i v případě, že nárok na náhradu škody uplatnil prokurátor například opožděně až v závěrečné řeči v hlavním líčení (srov. č. III/1967 Sb. rozh. tr.). Shora uvedené rozhodnutí soudu nebrání uplatnění nároku na náhradu škody v občanskoprávním řízení nebo v řízení před jiným příslušným orgánem.

K otázce včasného uplatnění nároku na náhradu škody byly v praxi vysloveny pochybnosti o tom, zda lze návrh poškozeného považovat za včas uplatněný, jestliže poškozený přihlásil pohledávku sice před zahájením dokazování, ale v odročeném hlavním líčení, v němž bylo jednáno znovu s ohledem na změnu v obsazení senátu. Na řešení tohoto problému nejsou shodné názory. Podle mých poznatků postupuje praxe rozdílně. Někteří soudí, že poškozený, který neuplatnil nárok do zahájení dokazování v původním hlavním líčení, již nemůže účinně uplatnit svoji pohledávku v odročeném hlavním líčení, ve kterém je jednáno znovu. Argumentují tím, že ustanovení § 43 odst. 2 tr. řádu je třeba vykládat tak, že nárok na náhradu škody je uplatněn včas jen za předpokladu, že je nejpozději uplatněn před zahájením dokazování v hlavním líčení vůbec.

Naproti tomu zastánci opačného stanoviska připouštějí možnost poškozenému uplatnit přihlášku škody teprve v odročeném hlavním líčení.

Domnívám se, že je třeba dát za pravdu druhému z citovaných názorů. Jedná-li soud v odročeném hlavním líčení znovu poté, co se změnilo složení senátu, musí provést všechny důkazy znovu. Porušení této povinnosti je porušením zásady bezprostřednosti (§ 2 odst. 12 tr. řádu). Z procesního hlediska se tedy jedná o nové hlavní líčení. Z toho vyplývá, že není důvodu neumožnit poškozenému v tomto novém hlavním líčení uplatnění jeho práv.

Stejně je třeba postupovat po mém soudu i ve dvou dalších procesních situacích. Jednak v případech, kdy odvolací soud zruší zcela napadený rozsudek a vrátí věc podle § 259 odst. 1 tr. řádu soudu prvního stupně, aby ji v potřebném rozsahu znovu projednal a rozhodl a soud prvního stupně opakuje celé hlavní líčení znovu, tedy opakuje všechny procesní úkony, které provedl v původním hlavním líčení, a dále tehdy, kdy v řízení o stížnosti pro porušení zákona byl původní rozsudek zrušen a věc byla vrácena soudu prvního stupně k novému projednání a rozhodnutí a soud

by opakoval všechny procesní úkony. Ve všech těchto případech není vyloučeno, aby se poškozený účinně připojil se svým nárokem do zahájení dokazování v novém hlavním líčení. Pokud by však i po zrušení celého napadeného rozsudku v odvolacím řízení nebo v řízení o stížnosti pro porušení zákona nebylo třeba opakovat celé hlavní líčení, nemůže poškozený v novém hlavním líčení procesně účinně uplatnit svůj nárok.

Další podmínkou pro rozhodnutí soudu v adhezním řízení je řádné uplatnění nároku poškozeného. Z přihlášky škody musí být patrné, z jakých důvodů a v jaké výši poškozený návrh na náhradu škody uplatňuje. Za dostatečné označení důvodů se v praxi považuje tvrzení poškozeného, že skutkem, pro který je pachatel stíhán, byla poškozenému způsobena škoda. Požadavek, aby byla uvedena výše škody, neznamená, že musí být uvedena celá škoda. Musí však být uvedena alespoň minimální částkou, kterou poškozený požaduje.

V souvislosti s řešenou problematikou nejsou vyslovovány jednotné názory ohledně otázky, zda poškozený musí prokázat okolnosti související s povahou a výší způsobené škody a pokud ano, v jakém rozsahu. Jedná se o problém tzv. důkazní povinnosti či důkazního břemene poškozeného.

Judikatura vyložila tuto otázku tak, že požadavek zjistit objektivní pravdu ve smyslu základních zásad trestního řízení uvedených v § 2 odst. 5 tr. řádu platí bezvýjimečně i pro rozhodování o otázkách souvisejících s výší škody způsobené trestným činem, s právy a postavením poškozeného a s adhezním řízením, což vyplývá i z ustanovení § 89 odst. 1 písm. e), § 164 odst. 2, / 188 odst. 1 písm f) i § 46 tr. řádu (srov. č. 7/1968 Sb. rozh. tr.).

Stejně stanovisko zastává i nauka. Zejména je zdůrazňováno, že na shora uvedené povinnosti orgánů činných v trestním řízení zjišťovat objektivní pravdu ex offio nemění nic okolnost, že poškozený uplatňuje v trestním řízení občanskoprávní nárok. Ze skutečnosti, že v trestním řízení platí vyhledávací zásada, že poškozený je stranou v trestním řízení a že v trestním řízení je určující trestněprávní a nikoliv občanskoprávní vztah, se dovozuje, že není možné připustit, aby některým subjektům, kteří se domáhají svých práv, byla uložena důkazní povinnost. Z toho vyplývá, že poškozený nemá povinnost dokazovat svoje tvrzení a tato povinnost nevyplývá ani ze skutečnosti, že podmínkou pro rozhodnutí o nároku poškozeného je, aby svůj nárok na náhradu škody včas uplatnil příslušným návrhem.¹⁴⁾

Tuto myšlenku lze vyjádřit též tak, že podmínkou rozhodnutí v adhezním řízení o náhradě škody je, aby z návrhu poškozeného, který byl učiněn nejpozději do zahájení dokazování v hlavním líčení, byl patrný důvod

¹⁴⁾ Mathern, V.: Dokazovanie v čs. trestnom procese, Obzor, Bratislava 1984, s. 95—96.

a výše uplatňovaného nároku (§ 43 odst. 2 tr. řádu). Je tedy povinností poškozeného označit, specifikovat uplatněný nárok, ale nepřenáší se na něj důkazní břemeno. Pokud poškozený uplatní svůj nárok již v přípravném řízení, orgány přípravného řízení jsou povinny postupovat z vlastní iniciativy tak, aby byly co nejúplněji objasněny také všechny skutečnosti potřebné k posouzení nároku poškozeného na náhradu škody (srov. § 164 odst. 2 tr. řádu).

Tuto povinnost má ovšem i soud, který je povinen dokazování v hlavním líčení zaměřit mimo jiné i na zjišťování okolností, umožňujících stanovení povahy a výše škody způsobené trestným činem, což vyplývá z ustanovení § 89 odst. 1 písm. e) tr. řádu. Ani v případě, že soud odkáže poškozeného podle § 229 odst. 1 nebo podle § 229 odst. 2 tr. řádu s celým nárokem nebo jeho částí na řízení ve věcech občanskoprávních, případně na řízení před jiným příslušným orgánem, nemá toto rozhodnutí soudu učiněné v trestním řízení stejné nepříznivé důsledky jako neunesení důkazního břemene účastníka v občanském soudním řízení sporném. Je tomu tak proto, že rozhodnutí soudu podle § 229 odst. 1, odst. 2 tr. řádu nebrání případnému úspěšnému uplatnění nároku v občanskoprávním nebo jiném řízení.

V praxi se v tomto směru občas vyskytují pochybení. Tak například u trestných činů, kterými obviněný, pracovník poškozené socialistické organizace, z nedbalosti způsobil své zaměstnavatelské organizaci při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s nimi škodu na majetku v socialistickém vlastnictví (§ 172 odst. 1 zák. práce), za kterou odpovídá až do výše trojnásobku průměrného měsíčního výdělku (§ 179 odst. 2 zák. práce), bývá někdy poškozená socialistická organizace se svým uplatněným nárokem odkázána podle § 229 odst. 1 tr. řádu na řízení ve věcech občanskoprávních pouze z toho důvodu, že v adhezním řízení nedoložila výši průměrného měsíčního výdělku obviněného — škůdce. Takový postup bývá nesprávně odůvodňován tím, že v trestním řízení je třeba dokazovat pouze okolnosti, umožňující stanovení povahy a výše škody způsobené trestným činem. Není proto třeba zjišťovat průměrný měsíční výdělek obviněného, jehož zjištění má význam pouze pro rozhodnutí o náhradě škody, kterou obviněný socialistické organizaci způsobil. Z toho se dovozuje, že je tedy povinností poškozeného, který nárok na náhradu škody uplatňuje, doklad o výši průměrného měsíčního výdělku obviněného předložit.

Tento názor a na něm založenou praxi nelze považovat za správné. Při opatřování důkazů je soud vázán § 2 odst. 5 tr. řádu s tím, že povinnost dokazování v trestním řízení leží jen na orgánu činném v trestním řízení. V posuzovaném případě bylo povinností soudu (a samozřejmě již předtím orgánů činných v přípravném řízení) opatřit si znalosti o průměrném

měsíčním výdělků obviněného, a to buď vyžádáním potřebného dokladu, například zprávy mzdové účetny příslušné organizace nebo jiným důkazním prostředkem, Závěr soudu o tom, že je povinností poškozeného předložit doklad o výši průměrného měsíčního výdělku lze totiž chápat jako nepřípustné přesunutí břemene dokazování na poškozeného v trestním řízení.

Jak bylo shora uvedeno, musí poškozený svůj nárok na náhradu škody specifikovat. Pro splnění požadavku upřesnění škody postačí, uvede-li poškozený takové údaje, z nichž je výše nároku zřejmá i bez bližšího vyčíslení škody, například bodové ohodnocení bolestného — srov. č. III/1967 Sb. rozh. tr. V některých případech soud nesprávně nepovažuje takovou přihlášku škody za dostatečnou pro rozhodnutí o nároku poškozeného. Důsledkem je, že soud zbytečně odkazuje poškozeného s jeho nárokem na řízení ve věcech občanskoprávních nebo na řízení před jiným příslušným orgánem. Takovou praxi je možné dokumentovat rozhodnutím soudu v konkrétní trestní věci: Soud prvního stupně uznal obviněného vinným trestným činem rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví podle § 132 odst. 1 písm. a), odst. 2 písm. b), odst. 4 tr. zákona. Podle § 228 odst. 1 tr. řádu rozhodl, že obviněný je povinen zaplatit poškozené socialistické organizaci náhradu škody ve výši X Kčs s 3% úrokem od 21. 6. 1984 a se zbytkem nároku poškozeného odkázal podle § 229 odst. 2 tr. řádu na řízení ve věcech občanskoprávních. Podkladem rozhodnutí o náhradě škody byla jednak přihláška poškozeného, jednak uplatněný nárok prokurátora, který navíc požadoval, aby soud přiznal poškozenému náhradu škody, jejíž výši specifikoval — „s příslušnými úroky z prodlení“. Odvolací soud (rozsudek NS ČSR 11 To 5/85) považoval rozhodnutí soudu prvního stupně za nesprávné ve výroku o náhradě škody. V odůvodnění uvedl, že „jestliže poškozený nebo prokurátor v návrhu učiněném podle § 43 odst. 2, resp. § 43 odst. 3 tr. řádu požadují, aby obžalovanému byla jako součást náhrady škody uložena též povinnost platit úroky z prodlení, jsou povinni ve svém návrhu uvést, jak vysoký úrok požadují a od které doby má být úrok přiznán. Bez těchto náležitostí nemůže být jejich návrh podkladem pro rozhodnutí soudu o úroku z prodlení“. Dále soudu prvního stupně vytkl, že vůbec k návrhu prokurátora přihlížel a že správně měl rozhodnout tak, jako by tu návrh na přiznání úroku z prodlení nebyl, tedy neměl přiznat nárok na náhradu škody s úroky z prodlení.

Domnívám se, že shora citovaný výklad odvolacího soudu nelze uznat za správný a přesvědčivý. Nesprávnost použité argumentace spatřuji v tom, že se zde přehlíží obsah těch zákonných ustanovení, která upravují povahu úroků z prodlení jako součástí pohledávky poškozeného. Podle ustanovení § 1 odst. 1 vyhlášky č. 45/1964 Sb., výše úroků z prodlení činí 3 % ročně. Z toho pro posuzovaný případ vyplývá, že poškozený nemusí

uvést přesnou výši úroků, neboť jejich výše je určena právním předpisem. Poškozenému tedy postačí, pokud uplatní požadavek přisouzení úroků z prodlení obecně, protože soud rozhodující v adhezním řízení mu nemůže přiznat úroky v jiné než zákonné výši. Opačná situace by byla, kdyby zákonodárce stanovil výši úroků z prodlení v rozmezí, ve kterém by mohl poškozený požadovat určitou výši. V takovém případě by záleželo na vyjádření poškozeného, resp. ostatních oprávněných subjektů a soud by byl tímto vyjádřením vázán.

Také závěr odvolacího soudu o tom, že součástí nároku na náhradu škody musí být označení přesného data, od kterého jsou úroky požadovány, nepovažuji za správný. Slabinou uvedeného stanoviska je skutečnost, že přehlíží povahu úroků z prodlení. Úroky z prodlení jsou vlastním příslušenstvím pohledávky poškozeného. Jsou tedy příslušenstvím nároku vzniklého v souvislosti s trestným činem obviněného. Rozhodným datem je uplatnění pohledávky poškozeného nejpozději do zahájení dokazování v hlavním líčení. Takto uplatněným nárokem může poškozený disponovat i v tom směru, že jej může rozšířit o příslušenství nároku, tedy o úroky z prodlení. Navíc nelze v této souvislosti pominout základní zásady trestního řízení, podle kterých orgány činné v trestním řízení zjišťují okolnosti rozhodné pro povahu a výši škody z vlastní iniciativy. Ze smyslu zákonné úpravy vyplývá, že poškozený, případně jiný oprávněný subjekt adhezního řízení, nemusejí uvádět dobu, od které požadují úroky z prodlení. Orgán činný v trestním řízení si musí tuto dobu zjistit z úřední povinnosti sám, což samozřejmě nevylučuje případnou iniciativu poškozeného.

Dobou rozhodnou pro přiznání úroků z prodlení je prodlení dlužníka — obžalovaného (§ 78, 85 odst. 1, odst. 2 obč. zák., / 253 odst. 2, § 256 odst. 2 zák. práce). Z uvedeného vyplývá, že pokud je uplatněn oprávněným subjektem adhezního řízení požadavek úroků z prodlení, aniž je uvedena doba, od které jsou úroky požadovány, je povinností soudu rozhodnou dobu zjistit. Není však vyloučeno, že poškozený vědomě požaduje úroky z prodlení od pozdější doby, než od které by je mohl žádat. Takové případy jsou obvyklé v případě, kdy na pojišťovnu přejde podle § 368 obč. zák. nárok na náhradu škody. Pojišťovna často žádá přisouzení úroků z prodlení od právní moci rozsudku. Vzhledem k tomu, že soud je návrhem poškozeného vázán a nemůže nad rámec jeho návrhu rozhodnout, musí přiznat úroky z prodlení od požadované doby. V takovém případě je na místě, aby soud v odůvodnění uvedl, proč přiznal úroky z prodlení až od právní moci rozsudku a nikoliv od doby, od které je pojišťovna mohla požadovat.

Nárok na náhradu škody je třeba uplatnit způsobem a formou, které nevedou k pochybnostem, že poškozený požaduje náhradu. Při posuzování,

zda přihláška škody má potřebné náležitosti, je nezbytné přihlížet také ke způsobu náhrady škody.

Způsob náhrady škody v adhezním řízení se řídí příslušným ustanovením hmotného práva, zejména ustanovením §§ 442—450 obč. zák. a § 179 odst. 1 zák. práce. Podle § 442 odst. 1 obč. zák. se skutečná škoda hradí uvedením v předešlý stav, není-li to dobře možné nebo účelné, hradí se v penězích. Ustanovení § 179 odst. 1 zák. práce stanoví, že pracovník, který odpovídá za škodu podle § 172 zák. práce, je povinen nahradit organizaci skutečnou škodu, a to v penězích, jestliže škodu neodčiní uvedením v předešlý stav. Tato hlediska je třeba vzít v úvahu při posuzování otázky, zda návrh poškozeného byl řádně uplatněn. V praxi nejsou ojedinelé případy, kdy soud nesprávně posoudí způsob uplatnění nároku poškozeného jako nedostatečný a nerozhoduje proto vůbec o uplatněném nároku.

Tak například nejsou výjimečné případy, kdy poškozený uplatní nárok na náhradu škody ve výši X Kčs za odcizené či zpronevěřené věci s podmínkou, že tento návrh uplatňuje „v případě, že mu věci nebudou vráceny“. Soudy v takových případech nerozhodují vůbec o náhradě škody, neboť vycházejí z názoru, že takový nárok na náhradu majetkové škody není v trestním řízení uplatněn způsobem a formou požadovanými zákonem, a proto soud nemá v takovém případě podklad pro nějaké rozhodnutí o náhradě škody.

Takový názor nelze považovat za správný, a to proto, že nepřihlíží k obsahu příslušných hmotněprávních ustanovení upravujících způsob a rozsah náhrady škody. Z hlediska způsobu náhrady škody hmotné právo, podle kterého se v adhezním řízení rozhoduje (zejména ustanovení § 442 odst. 1 obč. zák. a § 179 odst. 1 zák. práce), dává přednost navrácení v předešlý stav. Teprve poté, pokud obviněný — škůdce neodčiní škodu uvedením v předešlý stav, případně pokud k naturální restituci nedojde také proto, že to není dobře možné nebo účelné (§ 442 odst. 1 obč. zák.), hradí se škoda v penězích. Z toho vyplývá, že uplatnění nároku poškozeného na náhradu peněžité škody s podmínkou, že předtím nedojde k naturální restituci, je třeba považovat za způsobilý podklad pro rozhodnutí soudu v adhezním řízení. Vzhledem k tomu, že není vyloučena ani kombinace obou možných způsobů náhrady škody, to jest částečné restituce a částečné náhrady zbytku škody v penězích, bylo by nutné uznat návrh poškozeného, uplatněný tímto způsobem, také za řádný podklad pro rozhodnutí soudu. Ostatně jednou z podmínek uznání řádného uplatnění nároku je vyjádřitelnost nároku v penězích, a tedy širší formulace zde nebrání vlastnímu rozhodování soudu. V daném znění pak chybí zcela důvod pro námitku nedostatku řádného uplatnění proto, že dovětek „pokud nebudou věci vráceny“ obsahově znamená, že se poškozený do-

máhá přiznání nároku za podmínek, že škoda do doby rozhodování nebude nahrazena pachatelem jinak. Soud při meritorním rozhodování vždy musí přihlížet k tomu, do jaké míry již byla škoda nahrazena a s ohledem na to v konečném rozhodnutí stanovit rozsah povinnosti obviněného.

O poněkud jiný případ by se však jednalo tehdy, pokud obsahem návrhu poškozeného by byla výhradně reivindikační žaloba ve smyslu hmotného práva. Podle § 132 obč. zák. má občan právo na ochranu proti tomu, kdo neoprávněně do jeho vlastnického práva zasahuje; zejména se může domáhat vydání věci na tom, kdo mu ji neprávem zadržuje. Z citovaného ustanovení vyplývá možnost vlastníka věci domáhat se žalobou u soudu (srov. § 4 obč. zák.) vydání a odevzdání věci na tom, kdo věc neprávem zadržuje. Hmotné právo tedy nevylučuje, aby vindikace tvořila základní obsah petitu přihlášky poškozeného. Z toho vyplývá, že s ohledem na hmotné právo by patrně bylo možné považovat za řádný návrh i takovou přihlášku škody poškozeného, jejímž výhradním obsahem by byla reivindikační žaloba. Dosavadní judikatura však zatím na takovou možnost neukazuje.

Na druhé straně počet případů, kdy by soud rozhodoval o reivindikační žalobě poškozeného, nebude příliš vysoký. Ve většině případů, kdyby taková žaloba poškozeného byla funkční, totiž u majetkových trestných činů, bude zpravidla odcizená věc odňata obviněnému a vrácena poškozenému (§ 81 tr. řádu) ještě v průběhu trestního řízení před rozhodováním soudu o náhradě škody.

Předmětem mého posouzení bylo rozhodování soudu o způsobu náhrady škody a možnost vyjádření poškozeného ke způsobu náhrady škody. Nabízí se otázka, zda také obžalovaný se může v trestním řízení vyjádřit ke způsobu náhrady škody. Domnívám se, že obžalovaný může usilovat v trestním řízení o to, aby výrok o náhradě škody zněl tak, že obžalovaný je povinen nahradit škodu naturální restitucí. Úsilí obžalovaného je třeba připustit vzhledem k zákonnému způsobu náhrady škody, stanovenému občanským zákoníkem. Tyto případy mohou být v trestním řízení funkční, jak lze ukázat na příkladu z praxe.

V konkrétní trestní věci byl obžalovaný uznán vinným trestným činem rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví podle § 132 odst. 1 písm. c) tr. zák., který spáchal skutkem spočívajícím v tom, že jako řidič k. p. Dopravní podnik hlavního města Prahy — Technické služby, vylákal ze skladu podniku 53 q koksu v ceně 5335,— Kčs a palivo poté prodal jiné osobě. Za tento trestný čin mu byl uložen trest. Dále soud rozhodl, že obžalovaný je povinen zaplatit poškozenému škodu v částce 5335,— Kčs. Z dokazování vyplynulo, že maloobchodní cena koksu činí 48,— Kčs za 1 q, což by odpovídalo škodě ve výši 2544,— Kčs, ovšem poškozená organizace z takto zakoupeného koksu musí příslušné finanční správě odvádět

daň z obratu, takže poškozený platí za 1 q koksu 97,— Kčs, což odpovídá škodě 5335,— Kčs. Cena 97,— Kčs za 1 q je tzv. vnitrokoncernovou (velkoobchodní) cenou. Obviněnému byla známa maloobchodní cena koksu, za kterou také koks prodal jiné osobě. Z toho je zřejmé, že správně měl být obžalovaný uznán vinným trestným činem rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví podle § 132 odst. 1 písm. c) tr. zák., ovšem v hodnotě odpovídající maloobchodní ceně paliva. V adhezním řízení však může poškozená organizace uplatňovat škodu v té částce, kterou skutečně poškozený vynaložil na nákup koksu, to jest částku 5335,— Kčs. V těchto a obdobných případech, kdy velkoobchodní cena předmětu útoku je vyšší než cena maloobchodní, která je základem pro stanovení výše škody v adhezním řízení, může být naturální restituce pro obžalovaného výhodnější, než stanovení povinnosti hradit škodu v penězích.

Výrok soudu o způsobu náhrady škody bude záviset také na stanovisku poškozeného. Praxe zná případy, kdy pro poškozeného je dodatečná naturální restituce již nežádoucí. Občanský zákoník tuto skutečnost respektuje tím, že stanoví, že pokud náhrada škody restitucí není dobře možná nebo účelná, hradí se škoda v penězích — § 442 odst. 1 věta za středníkem obč. zák.

2. Pokud jde o dispozici s uplatněným nárokem na náhradu škody, platí, že soud je tímto návrhem vázán a nemůže poškozenému přiznat více, než bylo požadováno.¹²⁾ V pozdějším stadiu řízení před soudem lze uplatněný nárok upřesnit v otázce výše škody, a to případně až do doby, než se soud odebere k závěrečné poradě, tedy případně až v závěrečné řeči poškozeného.¹³⁾

V rámci upřesnění uplatněného nároku může poškozený požadovat i příslušenství nároku na náhradu škody, například úroky z prodlení. V této souvislosti vyvstává otázka, zda v rámci upřesnění nároku může poškozený úspěšně požadovat v odvolacím řízení rozšíření svého nároku, tedy přisouzení vyšší pohledávky, než jaká mu byla přiznána před soudem prvního stupně, který byl v otázce výše náhrady škody vázán návrhem poškozeného.

Komentář k trestnímu řádu¹⁴⁾ i judikatura (č. II/1962, č. 35/1980 Sb. rozh. tr.) se vyjadřují k upřesnění nároku poškozeného pouze v rámci řízení před soudem prvního stupně.

¹²⁾ Látal, J.: op. cit. v poznámce 7, s. 121.

¹³⁾ K obsahu závěrečné řeči poškozeného srovnej Mandák, V.: Meze závěrečné řeči poškozeného při hlavním líčení, Bulletin advokacie.

¹⁴⁾ Trestní řád — komentář, 2. přepracované a doplněné vydání, Panorama, Praha 1981, s. 147.

Hlavička¹⁵⁾ uvádí, že poškozený u soudu prvního stupně může nárok upřesnit až do doby, než se soud odebere k závěrečné poradě, a totéž platí i pro řízení odvolací. Stejný názor je obsažen v zobecňujících materiálech Nejvyššího soudu ČSR Tpj 109/79 a Tpj 106/81. Z citovaných pramenů však není zřejmé, zda možnost poškozeného požadovat upřesněním nároku přisouzení vyšší pohledávky, než kterou poškozený uplatnil před soudem prvního stupně, se vztahuje k případu, kdy poškozený odvoláním brojí proti výroku o náhradě škody pro jeho nesprávnost či neúplnost a v rámci svého odvolání žádá přisouzení vyšší škody, nebo zda se vztahuje i k případu, kdy poškozený dodatečně požaduje vyšší nárok, než který uplatnil v hlavním líčení.

K této otázce byl publikován příklad z rozhodovací praxe odvolacího soudu.¹⁶⁾ V posuzovaném případě uplatnil poškozený nárok ve výši 5000,— Kčs. Soud však zjistil, že škoda způsobená trestným činem činí 8000,— Kčs. V komentáři k rozhodnutí odvolacího soudu byl zaujat názor, že shora uvedený postup odvolacího soudu není v rozporu se zákonem a je v souladu s principy o smyslu a významu rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení, aby totiž poškozený dosáhl urychleně i úsporně přisouzení uvedeného nároku.

Nastíněný problém má svůj praktický význam také při rozhodování o úrocích z prodlení. Poškozený často neuplatní požadavek na přisouzení úroků z prodlení u soudu prvního stupně, ale domáhá se jich podaným odvoláním, i když v ostatním považuje výrok o náhradě škody za správný.

Ke shora uvedené otázce jsou v praxi vyslovována různá mínění. Předně je zastáván názor připouštějící, aby odvolací soud k odvolání poškozeného přiznal poškozenému vyšší pohledávku než soud prvního stupně, který byl vázán původním návrhem poškozeného, uplatněným v hlavním líčení. Zastánci tohoto názoru argumentují tím, že návrh poškozeného podle § 43 odst. 2 tr. řádu, aby soud uložil obžalovanému povinnost nahradit škodu, musí být učiněn před zahájením dokazování v hlavním líčení ve věci konaném. Svoji přihlášku škody může poškozený upřesnit až do doby, než se odvolací soud odebere k poradě. Součástí nároku jsou i úroky z prodlení. Proto i když poškozený požadoval v řízení před soudem méně, než mohl požadovat, například nepožadoval příslušenství své pohledávky, nic mu nebrání, aby svůj původní návrh neupravil v tom smyslu, že požaduje součást svého nároku.

Shora řečený výklad bývá brán v pochybnost. Zejména se argumentuje výkladem ustanovení § 246 odst. 1 písm. d) tr. řádu, upravujícím důvody odvolání poškozeného. Podle citovaného ustanovení může poškozený, který

¹⁵⁾ Hlavička, J.: Rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení, příručky ministerstva spravedlnosti ČSR, svazek 32, Praha 1973, s. 23.

¹⁶⁾ Látal, J.: op. cit. v poznámce 5, s. 73—74.

uplatnil nárok na náhradu škody, napadnout rozsudek odvoláním pro nesprávnost výroku o náhradě škody. V případě, že poškozený uplatní nárok na náhradu škody, ale nepožaduje celý nárok, který by mohl požadovat, například úroky z prodlení, soud je návrhem poškozeného vázán. Nemůže mu proto přiznat více, než kolik poškozený požadoval. V době rozhodování soudu prvního stupně byl výrok o náhradě škody úplný a správný. Z řečeného se potom dovozuje, že pokud za této procesní situace napadne poškozený rozsudek odvoláním, jedná se o odvolání nedůvodné, neboť výroky o náhradě škody nelze označit za nesprávné a je na místě, aby odvolací soud podané odvolání zamítl podle § 256 tr. řádu. Proto podle tohoto stanoviska de lege lata není možné, aby poškozený teprve v odvolacím řízení požadoval více, než mohl uplatnit v hlavním líčení a pouze z tohoto důvodu podal odvolání proti výroku o náhradě škody (k tomu například rozsudky Nejvyššího soudu ČSR 11 To 38/85, 11 To 72/85).

K této otázce byl dále vysloven názor, který připouští možnost, aby odvolací soud přiznal poškozenému větší škodu, než uplatnil v řízení před soudem prvního stupně, ale tuto možnost dovozuje z jiných argumentů. Poukazuje na okolnost, že poškozený, který uplatnil nárok na náhradu škody, může napadnout rozsudek nejen pro nesprávnost výroku o náhradě škody (§ 246 odst. 1 písm. d) tr. řádu), ale též z důvodů uvedených v ustanovení § 246 odst. 2 tr. řádu. Z toho vyplývá, že poškozený může odvoláním úspěšně namítnout, že výrok o náhradě škody nebyl úplný, neboť chyběl výrok o úrocích z prodlení. Podle tohoto názoru by měl při řešení nastalé procesní situace odvolací soud postupovat tak, že podle § 259 odst. 2 tr. řádu doplní chybějící výrok o úrocích z prodlení bez zrušení výroku o náhradě škody. Slabinou citovaného názoru je však skutečnost, že přehlíží vázanost soudu prvního stupně návrhem poškozeného. To znamená, že v době rozhodování prvoinstančního soudu byl judikovaný výrok úplný a správný. Dále je sporné, zda závěr o neúplnosti výroku ohledně úroků z prodlení lze vztáhnout i na případ, kdy poškozený požaduje nikoliv příslušenství pohledávky, o kterém se rozhoduje samostatnou částí výroku, ale činí návrh ohledně základu svého nároku.

Citovaná stanoviska jsou podnětná a ukazují možnost různého řešení předloženého problému.

K otázce rozšíření nároku poškozeného v odvolacím řízení je možné přistoupit také z jiného hlediska, a to z pohledu odlišných principů, které ovládají občanské soudní řízení a trestní řízení. Československá úprava odvolacího řízení v trestních věcech je založena na principu kasačním, který je určujícím, podstatným principem modifikovaným principem apelačním.

Dále je třeba vzít v úvahu, zda rozšíření nároku poškozeného v odvo-

lacím řízení se týká samotného základu pohledávky poškozeného nebo příslušenství jeho pohledávky.

Pokud se jedná o vlastní škodu, pak je rozhodné, zda úsudek odvolacího soudu o výši škody vychází ze skutkového stavu zjištěného soudem prvního stupně nebo zda rozšíření návrhu poškozeného vyžaduje podstatné doplnění dokazování. V prvním případě, kdy odvolací soud může o rozšířeném nároku poškozeného rozhodnout na základě již provedeného dokazování soudem prvního stupně, případně výjimečně na základě o dokazování v mezích § 263 odst. 6 tr. řádu, chybí argumenty proti možnosti poškozeného rozšířit svůj návrh na náhradu škody v odvolacím řízení. Je skutečností, že v době, kdy o náhradě škody rozhodoval soud prvního stupně, byl výrok o náhradě škody správný. Poškozený byl plně uspokojen podle uplatněné přihlášky škody. Soud nemohl poškozenému přiznat více, než kolik žádal, protože byl vázán jeho návrhem. V době rozhodování odvolacího soudu však poškozený svůj nárok upřesnil, a pokud soud nemusí obstarávat a provádět k tomuto upřesnění žádné důkazy s výše uvedenou výjimkou, není důvodu nepřiznat poškozenému upřesněný nárok v řízení odvolacím.

Jinou povahu však vykazuje případ, kdy rozšířený návrh poškozeného vyžaduje podstatnější doplnění dokazování. V takovém případě je odvolací soud v otázce rozsahu dokazování omezen (§ 263 odst. 6 tr. řádu). Povinností odvolacího soudu podle současné právní úpravy není provádět rozsáhlé dokazování; činnost odvolacího soudu má mít pouze povahu doplnění nezbytného k rozhodnutí o opravném prostředku. Uplatňuje se zásada, že těžiště rozhodování je u soudu prvního stupně a činnost odvolacího soudu nemá být opakováním hlavního líčení. Proto kasační princip, kterým je ovládáno odvolací řízení, musí vést soud k tomu, že zruší rozsudek a vrátí věc soudu prvního stupně, aby ji v potřebném rozsahu znovu projednal a rozhodl (§ 259 odst. 1 tr. řádu). Platná úprava odvolacího řízení však neumožňuje zrušit rozsudek soudu prvního stupně ve výroku o náhradě škody a pouze z tohoto důvodu vrátit věc soudu prvního stupně k novému projednání a rozhodnutí. Proto v takovém případě by odvolací soud měl po zrušení výroku o náhradě škody přiznat poškozenému pohledávku ve stejné výši jako soud prvního stupně a se zbytkem (tedy částí nároku, kterou poškozený uplatnil až v odvolacím řízení) jej odkázat na řízení ve věcech občanskoprávních nebo na řízení před jiným příslušným orgánem.

Odlišný režim však platí pro příslušenství pohledávky, tedy pro úroky z prodlení. V případech, kdy poškozený rozšířením nároku žádá prisouzení úroků z prodlení, zůstává skutkový základ, v němž má podklad výrok o náhradě škody, stejný. V konkrétním případě může vzniknout spor pouze o počátek nároku, tedy o určení doby, od které může poškozený

úroky z prodlení požadovat a není třeba zjišťovat jiný skutkový základ. Proto je třeba připustit, aby poškozený mohl upřesnit nárok na náhradu škody ve smyslu požadavku úroků z prodlení i v odvolacím řízení.

K takovému řešení se nakonec přiklonila i aplikační praxe, o čemž svědčí například rozsudek Nejvyššího soudu ČSR sp. zn. 11 To 72/85 publikovaný pod č. 50/1986 Sb. rozh. tr., ve kterém byla vyslovena zásada, že úroky z prodlení jsou příslušenstvím nároku poškozeného na náhradu škody. Uplatněný nárok na náhradu škody lze upřesnit do doby, dokud se soud neodebere k závěrečné poradě. Proto i odvolací soud přiznává úroky z prodlení, jestliže poškozený řádně uplatnil nárok na náhradu škody a úroků z prodlení se domáhal až v odvolacím řízení.

Je však třeba dát za pravdu těm, kteří poukazují na skutečnost, že podle současné právní úpravy je poškozený v trestním řízení jistým způsobem zvýhodněn na rozdíl od občanského soudního řízení. V trestním řízení postačí, aby poškozený uplatnil včas a řádně nárok na náhradu škody v přípravném řízení a až do doby rozhodnutí soudu prvního stupně může být fakticky nečinný a teprve v řízení odvolacím může uplatnit nárok, o kterém by mohl soud prvního stupně rozhodnout, kdyby byl takový nárok uplatněn. Podáním odvolání poškozeného se oddaluje úplná právní moc rozsudku. Navíc odvolací soud musí rozhodovat o podaném odvolání ve veřejném zasedání a předvolat k němu řadu osob. Právní úprava v občanském soudním řízení je rozdílná.

Podmínkou uspokojení účastníka — žalobce je jeho aktivní procesní činnost směřující ke zjištění skutkového stavu potřebného pro meritorní rozhodnutí soudu. Žalobce v občanském soudním řízení má uloženou povinnost tvrzení spolu s povinností důkazní a nese procesní důsledky, vyplývající z důkazního břemene. Tato úprava je v souladu se zásadou projednací a dispoziční, kterými je ovládáno občanské soudní řízení.

Naproti tomu zásady trestního řízení, zejména zásada objektivní pravdy a zásada vyhledávací, ukládají orgánům činným v trestním řízení zjistit skutečnosti rozhodné pro výrok o náhradě škody z úřední povinnosti bez ohledu na iniciativu poškozeného.

IV. ZÁVĚR

Jak již bylo řečeno úvodem, problematika poškozeného a adhezního řízení je v současné době předmětem zvýšené pozornosti nauky i praxe trestního práva procesního. Předložená studie nevyčerpává všechny aktuální otázky z této oblasti, ani si nečiní nárok na jediné správné řešení. Na řešení různých problémů, které v práci předkládám, mohou být a jistě také jsou, rozdílné názory. Nejednotnost ve stanoviscích je často vyvolána skuteč-

ností, že chybí výslovná úprava v trestním řádu. Domnívám se proto, že tyto otázky je žádoucí řešit legislativně, což v první řadě platí o postavení poškozeného v řízení před krajským soudem jednajícím jako soud prvního stupně.

ИРЖИ ЕЛИНЕК

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ВОЗМЕЩЕНИЯ ВРЕДА В УГОЛОВНОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ (ГРАЖДАНСКИЙ ИСК)

Резюме

Статья состоит из двух частей.

В первой части автором рассматривается вопрос о положении потерпевшего в производстве в областном суде, выступающем в качестве суда первой инстанции. Согласно § 44 ч. 2 уголовного-процессуального кодекса в производстве по преступным деяниям, относящимся к подсудности областного суда, вопрос об участии потерпевшего решается судом в соответствии с характером рассматриваемого дела. Решение суда нельзя обжаловать ни посредством общих, ни чрезвычайных средств обжалования, в него нельзя вносить изменения в ходе разбирательства. В случае отрицательного решения суда относительно участия потерпевшего невозможно, чтобы требование о возмещении вреда предъявлялось другим лицом, напр. прокурором. Потерпевший в производстве в областном суде, представляющим собой суд первой инстанции, находится в менее выгодном положении, чем потерпевший, выступающий в судопроизводстве в районном суде, так как в последнем случае потерпевший может выступать в деле без ограничений. Эффективное решение усматривается автором в урегулировании де леге ференда.

Вторая часть посвящена автором анализу некоторых вопросов относительно предъявления требования о возмещении вреда в уголовном судопроизводстве. Объясняется, когда требование предъявлено вовремя, надлежащим образом, и приводятся возможные способы возмещения вреда. В данной взаимосвязи указывается на то, что потерпевший может в уголовном судопроизводстве требовать возложения обязанности возместить вред путем реституции натурой.

Далее внимание обращается автором также на проценты за просрочку в производстве по гражданскому иску в уголовном процессе. Автор придерживается мнения, что проценты за просрочку потерпевший вправе требовать в апелляционном производстве, даже тогда, когда он не требовал их в суде первой инстанции. Условием в таком случае, однако, является факт надлежащего предъявления требования о возмещении вреда уже по делу в суде первой инстанции.

AKTUELLE FRAGEN DES ADHÄSIONSVERFAHRENS

Resümee

Der Artikel setzt sich aus zwei Teilen zusammen.

Im ersten Teil untersucht der Verfasser die Frage der Stellung des Geschädigten im Verfahren vor dem Kreisgericht, das als Gericht erster Stufe verhandelt. Laut § 44 Abs. 2 Strafprozeßordnung entscheidet im Verfahren über Straftaten, die zur Kompetenz des Kreisgerichtes gehören, über die Teilnahme des Geschädigten das Gericht je nach dem Charakter der behandelten Sache. Die Entscheidung des Gerichtes kann weder durch ein ordentliches noch durch ein außerordentliches Rechtsmittel angefochten noch auch im Verlauf der Hauptverhandlung abgeändert werden. Falls das Gericht bezüglich der Teilnahme des Geschädigten negativ entscheidet, kann der Antrag auf Ersatz des Schadens nicht von einer anderen Person, z. B. dem Prokurator, gestellt werden. Der Geschädigte ist im Verfahren vor dem Kreisgericht, das als Gericht erster Stufe fungiert, im Nachteil gegenüber einem Geschädigten, der im Verfahren vor dem Bezirksgericht auftritt, denn im Verfahren vor dem Bezirksgericht kann der Geschädigte ohne Beschränkung auftreten. Eine wirksame Lösung erblickt der Verfasser in der Regelung de lege ferenda.

Den zweiten Teil widmet der Verfasser der Analyse einiger Fragen bezüglich der Geltendmachung des Schadenersatzanspruches im Strafverfahren. Er erklärt, wann der Anspruch rechtzeitig und ordnungsgemäß geltend gemacht wird, und welche Arten von Schadenersatz möglich sind. In diesem Zusammenhang verweist er darauf, daß der Geschädigte im Strafverfahren darum bemüht sein kann, daß dem Urheber des Schadens die Verpflichtung auferlegt wird, den Schaden durch die Restitution in natura wiedergutzumachen. Weiters ist der zweite Teil der Arbeit auch den Verzugszinsen im Adhäsionsverfahren gewidmet. Der Verfasser vertritt die Ansicht, daß der Geschädigte Verzugszinsen auch im Berufungsverfahren geltend machen kann, und zwar auch dann, wenn er sie im Verfahren vor dem Erstgericht nicht verlangt hat. Bedingung ist allerdings, daß er den Anspruch auf Ersatz des Schadens ordnungsgemäß bereits im Verfahren vor dem Gericht erster Stufe geltend machte.